Yasin ÇAKIREL

Kimi Tatlı Peşinde, Kimininse Tuzu Yok

Başlıktaki sözler bir çoğumuzun bildiği bir Barış Manço şarkısında geçiyor: Halil İbrahim Sofrası. Bu yazı vesilesiyle bir kez daha dinlemeye davet edeyim sizleri. Zira bu şarkı alnının teri, bileğinin -ve bu çağda zihninin- emeği ile kazanan insanları anlatıyor bize.

"Yıllardır sürüp giden bir pay alma çabası
Topu topu bir dilim kuru ekmek kavgası
Bazen durur bakarım bu ibret tablosuna
Kimi tatlı peşinde, kimininse tuzu yok.

Alnı açık, gözü toklar buyursunlar baş köşeye
Kula kulluk edenlerse ömür boyu taş döşeye
Nefsine hâkim olursan kurulursun tahtına
Çalakaşık saldırırsan ne çıkarsa bahtına
Halat gibi bileğiyle, yayla gibi yüreğiyle
Çoluk çocuk geçindirip haram nedir bilmeyenler
Buyurun siz de buyurun, buyurun dostlar buyurun"

İktisat etmeyi, yetinmeyi, helal ile geçinmeyi ne güzel anlatmış ozan diliyle Barış abi değil mi? Rahmetli Alev Alatlı, bir devri incelerken, anlamaya çalışırken, o devrin sanatını, şarkılarını da incelemek gerekir derdi. Barış Manço'nun şarkısına bu helal bilinci işlemiş. İnsanın yiyeceği bir lokma, giyeceği bir hırka iken niye bunca aç gözlülük? Başka bir konuşmasında ise "her yasal olan helal değildir" diyor Alev Alatlı. Evet yasal ama helal değil. Çünkü içerisinde kul hakkı var, yetim hakkı var, aşırı zenginleşme var.

Yıllardır etik, kurumsal yönetim, eleştirel yönetim dersleri anlatıyorum. Bu dersleri anlatırken örnek olay bulmakta -maalesef ki- hiç zorlanmıyorum. İnsanoğlunun hırsına ve açgözlülüğüne mağlup olup da yapmış olduklarından şirketler batıyor, başka insanlar mağdur oluyor. Bize de derslerde anlatmak için yeni yeni örnekler çıkıyor.

İktisat kavramının ruhunda haddi aşmamak, aşırıya gitmemek, dengeli ve mutedil olmak var iken, hırs kavramında ise bir şeyi elde etmek için önüne geçilemez derecede kuvvetli istek var[1]. Bir başka anlamı ise öfke ve kızgınlık. Yani hırs ile iktisat birbirinin zıddını gerektiriyor. İnsanoğlu hırsının kurbanı oldukça, mutedil olmaktan, iktisatlı olmaktan uzaklaşıyor. Nitekim hem iş dünyasında hem de kişi olarak kendi hayatımızda bunun örneklerini görmek mümkün.

Önce bir sistem eleştirisi yapalım sonra da kişi olarak çuvaldızı kendimize de batıralım. Zira iktisatlı olmak, haddi aşmamak hele hele bu zamanda hiç öyle kolay bir şey değil. Çünkü

[1] Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İlhan Ayverdi. Kubbealtı Lugati. 4. Baskı. İstanbul.

sistem bizden daha çok harcamamızı talep ediyor. Anne babalara soralım da söylesinler: Çocuklarının elinden tutup yolda yürürlerken en çok zorlandıkları şey nedir? Birçoğu çocuklarının bunaltan istekleri olduğunu söyleyecektir. Çünkü çocuk gördüğü her şeyi almak ister. Onun için her eşya cazip hale getirilmiştir, rengarenktir, albenilidir. Çocuklarının isteklerinden bunalan anne babalar bir süre sonra pes eder, istenilen şeyleri almaya başlar. Fakat bu isteklerin sonu gelmez, gelmeyecektir de, çünkü "alma" eyleminin bizzat kendisi bir hedef haline getirilmiştir.

Zaruri ihtiyaçları almak için çocuğunuzla girdiğiniz bir kırtasiyeden, anlamsız, işlevsiz, bir iki kez oynandıktan sonra bir kenara atılacak şeylerle çıktığınızı hatırlayın. İşin ilginç tarafı, bir sonraki gidişimizde aynı ürünün farklı bir rengini farklı bir şeklini isteyecektir çocuğumuz. Çünkü alma eylemi bir bağımlılığa, kısa süreli bir dopamin yüklemesine ve adeta bağımlılığa dönüşmüştür.

Elimizdeki akıllı telefonlar ve diğer elektronik cihazların üreticiler tarafından bilerek ve isteyerek yavaşlatıldığını duymuş muydunuz? Her yeni yazılım güncellemesi bir önceki modeli yavaşlatıyor ve ortalama 3-4 yıl içerisinde telefonunuz artık kullanılamaz hale geliyor. Bununla da bitmedi şirketler için harika bir fırsat ortaya çıktı: Satılan ürün ve yazılımın abonelik sistemi ile çalışması. Yani aldım bitti gitti, bu benim diyeceğimiz ürünlere sahip değiliz artık. Aylık olarak abonelik adı altında kullanım vergisi ödüyoruz her ürün için. Kısacası sistem bizi harcamaya ve daha çok harcamaya teşvik ediyor.

Modernizme bir tepki olarak doğan eleştirel teori her ne kadar Marksist bir zemine otursa da insanlığın modernizmin uzantıları olan aydınlanma, bilimcilik, hümanizm, pozitivizm ve sekülerizm ile beklenen refahı sağlamadığını söylüyor ve ciddi bir kapitalizm eleştirisi yapıyor. İki dünya savaşının bu sistemin -ve insanoğlunun açgözlülüğünün- bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunuyor. Üstüne üstlük 90'lı yıllardan itibaren şirket skandalları her geçen yıl artarak devam ediyor. İşletme okullarının müfredatları güncellenip, etik dersleriyle doldurulmasına rağmen neden bu gidiş geriye çevrilemiyor? Cevap insanın açgözlülüğünde mi gizli? Haddi aşmasında mı? Hudut bilmemesinde mi?

Sistemi eleştirdik ama bu kolay olanı. Peki biz insan olarak neler yapıyoruz? Had ve hudut biliyor muyuz? İktisadın ruhuna uygun davranmaktan bizi uzaklaştıran, hırsımıza kurban eden, helal olmayan kazançlara bizi yönlendiren araçlara karşı ne kadar direnebiliyoruz? İktisat etmenin diğer anlamı olan tasarruflu olmak. O da bir hudut bilme meselesi. Kanaat etmek de öyle. Rızkını kazanmak için gayret ve sa'y gerekiyor. Bunun için de sabır gerekiyor. Sabırla birlikte şükür gerekiyor. Kavramlarımıza bakar mısınız? İktisat, gayret, rızık, sa'y, kanaat, sabır, şükür. Bunlar bize yabancı kavramlar değil. Bizim kavramlarımız. Medeniyetimizin kavramları. Bunun tersi ise bizim lügatimizde yok. Yani hırs, tembellik, savurganlık, cimrilik. Bunları medeniyetimiz kötü kabul ediyor.

Sakın yanlış anlaşılmasın, zenginliğe bir itirazım yok, savurganlığa ve israfa, alma dürtüsüne karşı koyamamaya itiraz ediyorum. Mal mülk açısından zengin olmak kötü bir şey değil. Zor olduğunu biliyorum. Her yıl değiş(tiril)en moda nedeniyle yeni renklerde, yeni stillerde ve modellerde ürünler almaya mecbur hissettiriliyoruz. Ancak canının her istediğini almak, her istediğini yemek – hatta bahsimiz dışında ama her istediğini söylemek de- israftır.

Tasarruf etmeye davet eden insanlara sosyal medyada verilen cevaplara bakıyorum. Bir daha mı dünyaya geleceğiz sanki diyorlar. Evet bir daha dünyaya gelmeyeceğiz. Zaten bu sebeple iyilik yapmak ve iyiliği çoğaltmak zorundayız. Tasarruflarımızın bir kısmını paylaşmalı, iyiliği teşvik etmeli, fakiri fukarayı gözetmeliyiz. Böyle iman ediyoruz. Aksi halde başımıza gelenleri görüyoruz, yaşıyoruz.

Ercan Kesal'ın bir konuşmasına denk gelmiştim. Şöyle diyordu hatırladığım kadarıyla: "Bence dünyadaki bütün suçları hırsızlıkla açıklayabilirsiniz. Birini öldürdüyseniz, onun canını çalıyorsunuz. Birine verdiğiniz sözü tutmamışsanız, onun güvenini çalıyorsunuz. Birine ihanet etmişseniz, onun sadakatini çalıyorsunuz. Bu yüzden çok büyük bir günah bence. Cömertlik ise bunun tam tersi, panzehri. Zaman konusunda cömert olacaksın, para konusunda cömert olacaksın, yardım konusunda da cömert olacaksın. Dünya zaten kendini sakınanlar çağı olmuş. Hayır demeyi öğren, kendini sev, sürekli bu dayatılıyor. Sürekli aslında cimrilik nakşoluyor, cimri ol! Sevdiğine de cimri ol, arkadaşına da cimri ol, çalıştırdığın işçine de cimri ol. Ne yapacağım cimri olup da? Sana daha çok şey kalsın!"

Ne güzel özetlemiş çağımızı değil mi? Başkalarına karşı cimri olmayı öğütleyen bir çağda yaşıyoruz. "İnsanları sevmiyorum" söyleminin hemen satın alındığı bir dönemden geçiyoruz. Hayır sevgili okur! Sevmeden insan olunmaz, paylaşmazsak insan kalınmaz, kazanma hırsına kapılarak, cimrilikle, haddini bilmeden onurlu yaşanmaz. O zaman son sözü yine Barış Abimize bırakalım:

"Barış der, her bir yanı altın, gümüş, taş olsa
Dalkavuklar etrafında el pençe divan dursa
Sapa, kulba, kapağa itibar etme dostum
İçi boş tencerenin bu sofrada yeri yok
Para, pula, ihtişama aldanıp kanma dostum
İçi boş insanların bu dünyada yeri yok"…